

BROCA ȘI MAMUTUL LÂNOS

Cine a avut (ne)norocul de a citi uimitoarele relatări ale lui Oliver Sacks despre hățșurile necunoscute prin care mintea noastră se poate rătăci uneori, are tendința de a privi cu o oarecare rezervă lucrările cu caracter similar care îi succed *Omului care își confundă soția cu o pălărie*. Neurologul și scriitorul american Harold Klawans* – care a avut un (ne)noroc și mai mare decât noi: acela de a-l cunoaște personal pe Oliver Sacks – dovedește, însă, că îndoielile trebuie lăsate deoparte când deschizi volumul său de *Povestiri de neurologie evoluționistă*.

Spre deosebire de Oliver Sacks, pentru care creierul și funcționarea lui reprezintă „o chestiune filosofică”, Harold Klawans se vede pe sine drept „un neurolog cu pregătire clasică, gândind sistemul nervos în cadrul neurologiei clasice și privind creierul din perspectiva neurologiei clasice” (p.169). Oliver Sacks e atent la relația pacientului cu boala sa, la personalitatea acestuia, pe care o vede în strânsă legătură cu procesele fiziologice, în timp ce Klawans e mai preocupat de boală în sine, de simptome și de localizarea deficiențelor în sistemul nervos.

Volumul lui Klawans gravitează în jurul a două probleme complementare: pe de o parte, prin cazurile clinice selectate, e pusă în evidență (în special, dar nu exclusiv) chestiunea achiziției și pierderii limbajului, din perspectivă neurologică; pe de altă parte, prin comentariile ample și analizele amănunțite cu care autorul își însoțește povestirile, e relevată problema ceva mai generală și mai complexă a dezvoltării sistemului nervos, din perspectivă evoluționistă. Două direcții de cercetare conglutinate într-o poveste coerentă despre creierul lui Homo Sapiens. Să le luăm pe rând.

Tulburările neurologice prezentate de Klawans ocupă tot spectrul disfuncțiilor din celebrele arii Broca și Wernicke, implicate în procesul vorbirii, respectiv în înțelegerea limbajului scris și vorbit, dar și din alte arii în care se pot înregistra descărcări electrice anormale, capabile de avariarea gravă a sistemului nervos central, și care duc la boli ca: epilepsie (grand și petit mal), alexie, dislexie, sindromul Landau-Kleffner, afazie epileptică, afazie globală (pierderea tuturor funcțiilor limbajului – de expresie și receptive). Printre altele, e relatat cazul Căpriței, o fetiță care, deși nu a fost expusă la limbaj până la vârsta de 6 ani, încă mai poate achiziționa termeni de bază pentru comunicare, cel al unui profesor (cititor în mai multe limbi străine, devine alexic în urma unui accident vascular cerebral) care descoperă că își poate folosi emisfera cerebrală neafectată pentru a putea citi în ebraică (pentru că ebraica se citește de la dreapta la stânga), cazul lui Cesare Rota, dirijor la La Scala, suferind de afazie globală, dar care își păstrează remarcabilele aptitudini necesare conducerii unei orchestre. Toate aceste expuneri sunt un pretext formidabil pentru dezbaterile asupra însușirilor

pe care creierul le-a dobândit pe parcursul a milioane de ani de evoluție și care au făcut posibilă apariția limbajului articulat.

„Omul peșterilor și mamutul lânos s-au luptat să supraviețuiască Epocii de Gheață. Omul a reușit. La fel și mamutul lânos. Dar apoi omul a meșterit o armă secretă și, bingo!, s-a zis cu mamutul. Confecționând unelte mai bune, bărbatul a schimbat jocul. Apoi a tras-o pe femeie după el, poate nu chiar de păr, dar cu siguranță nu ca pe un partener egal în evoluția speciei.” (p.37). Așa își începe Harold Klawans pledoarea pentru femeia cavernelor, pe care o vede răspunzătoare de – în definitiv – întregul mers al istoriei: „Avantajele noastre în fața altor specii se datorează probabil dezvoltării unui limbaj complex. Iar aici e mult mai probabil ca femeile să fi jucat un rol mai semnificativ decât bărbații. Femeile s-au ocupat cu munca mai grea: creșterea copiilor cu creier juvenilizat, în peșteri sau în orice alt mediu, și echiparea lor, cât încă erau dependenți, slabi și înceți, cu tot ce trebuiau să știe pentru a supraviețui în lume. (...) Așa că, deși puțini o apără pe femeia cavernelor, noi toți vorbim într-o limbă «maternă».” (p.38-39)

Discuțiile asupra creierului vizează toată paleta proceselor morfologice, fiziologice și biochimice angajate în fasonarea creierului uman: problema fontanelor care se închid târziu, pentru a permite dezvoltarea cutiei craniene, chestiunea ferestrelor de oportunitate (pe care H.K. le definește drept intervale de timp în care creierul poate dezvolta anumite abilități, care nu mai pot fi dobândite ulterior, într-o altă perioadă a vieții), problema maturării (dezvoltarea unor funcții care vor deveni automatisme, pe măsură ce creierul se maturizează) și cea a juvenilizării creierului (dezvoltarea postnatală a creierului) ș.a.m.d. Aceasta e cotitura la care Harold Klawans se întâlnește cu sociobiologul englez Desmond Morris. Morris susține că omul, al cărui creier are, la naștere, numai 23% din mărimea pe care o va dobândi în viața adultă, suferă de o „infantilizare selectivă” (motiv pentru care acoperă maimuțele goale cu calificativul „infantile”), pentru că, invers decât restul primatelor, el întâi devine activ din punct de vedere reproductiv și abia ulterior, cam în al 23-lea an de viață, își încheie procesul dezvoltării creierului.

Consecința prieteniei autorului nu doar cu antropologia, ci și cu tot ansamblul neuroștiințelor, s-a materializat într-o carte problematizantă și intrigantă, care expune fără menajamente vulnerabilitatea extremă a homunculeșilor de la panoul de control din capul nostru și, odată cu a lor, vulnerabilitatea a ceea ce (în mod greșit) obișnuim să numim „sinele nostru”. Dar despre asta, altădată.

Harold Klawans, *În apărarea femeii cavernelor*, traducere de Florin Tudose, Editura Trei, București, 2017.